

NALLINO, Maria

faydalandı. Roma'da kaldığı sürece şarkiyat araştırmaları merkezi Istituto per l'Oriente ve yayın organı *Oriente Moderno*'nun gelişmesine katkılarda bulundu; vefatından önce de mal varlığını ve babasıyla kendisinin özel notları dahil bütün kitaplarını başlatıp enstitüye babasının adını verdi (özel notların katalogu yayımlanmış [*Carte private di Carlo Alfonso e Maria Nallino. Inventario a cura di Anna Baldinetti*, Roma 1995], kitapları de yayıma hazırlanmaktadır).

Maria Nallino, sonraki yıllarda monografi haline getirdiği lisans tezi dışında kitap yazmamış, alanında büyük değer taşıyan çalışmalarını makaleler halinde sunup ayrıca babası gibi bazı araştırmacıların eserlerinden seçtiklerini yayımlamıştır; başlıcaları şunlardır: A) Kendi eser ve makaleleri: *Le poesie di an-Nâbiğah al-Ğa'dî* (Roma 1953); "Le varie edizioni a stampa della Ğamharat Aş'ar al-Ārab" (*RSO*, XIII [1931-1932], s. 334-341); "an-Nâbiğah al-Ğadi e le sue poesie", *a.g.e.*, XIV [1934], s. 135-190, 380-432); "Abū Ğa'fer Muḥammed Ibn al-Ḥasan aṭ-Ṭūsî e un nuovo manoscritto del suo 'Kitâb al-istibâr'" (*a.g.e.*, XII [1947], s. 12-22); "Notizie biobibliografiche su Taha Huseyin Bey" (*OM*, XXX [1950], s. 53-87); "La terza parte degli *Ayam di Taha Husein*" (*a.g.e.*, XLII [1962], s. 111-120); P. Minganti ve G. Ventrone'nin birlikte neşrettikleri *Storia della Letteratura Āraba* adlı eserin (Milano 1971) I. cildinde çeşitli tercümeleri bulunmaktadır: İmru'ülkays'ın *Mu'allağât*'ı ("della Mu'allağât di Imru l-Qays", s. 16-20), "Amr b. Kulthüm" (s. 22-27), "Hârith b. Milkza" (s. 28-32), "Costituzione di Medina" ([Medine sözleşmesi], s. 69-71), Kâ'b b. Zühayr'ın *Ķaşidetü'l-bürde'si* ("della burda di Ka'b b. Zuhayr", s. 75-77); "Una cinquecentesca edizione del Corano stampata a Venezia", *Atti dell'Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti* (CXXIV [Venezia 1965-1966], s. 1-12); "Venezia in antichi scrittori arabi", *Annali della Facoltà di Lingue e Letterature straniere di Ca' Foscari* ([Milano 1963], s. 111-120); "Mirabilia di Roma negli antichi geografi arabi", *Miscellanea di studi in omaggio del pro. Italo Siciliano* (Firenze 1966, s. 875-893); "Documenti arabi sulle relazioni fra Genova e il Marocco nella seconda metà del secolo XVIII" (*RSO*, XXI [1946], s. 51-76); "L'Egitto dalla morte di Qâ'it Bâ'y all'avvento di Qansüh el-Ğuri (1496-1501) nei 'Diarii' di Marin Sanudo", *Rendiconti della classe Scienze Morali dell'Accademia Nazionale dei Lincei* (XX [Roma 1965],

s. 414-453). B) Editörlüğünü yaptığı eserler. Carlo Alfonso Nallino, *Raccolta di scritti editi e inediti* (I-VI, Roma 1939-1948); Michele Amari, *Storia dei Musulmani di Sicilia* (III/3, Catania 1939); G. Levi Della Vida, *Note di storia letteraria arabo-ispanica* (Roma 1971); Ettore Rossi, *Manuale di lingua turca* (I-II, Roma 1963-1964), Ettore Rossi, *Storia di Tripoli e della Tripolitana dalla conquista araba al 1911* (Roma 1971).

BİBLİYOGRAFYA :

F. Gabrieli, "Addio a Maria Nallino", *OM*, LIV/9-10 (1974), s. 1; a.mlf., "In Memoria di Maria Nallino", *Levante*, XXII/1, Roma 1975, s. 7-9; P. Minganti, "Maria Nallino (1908-1974)", *OM*, LIV/9-10 (1974), s. 560-563; A. Francisi, "Bibliografia degli Scritti di Maria Nallino", *a.e.*, s. 564-565; Fr. Castro, "Ricordo di Maria Nallino", *Annali della Facoltà di Lingue e Letterature straniere di Ca' Foscari*, XIII/3, Milano 1974, s. 241-245; *OM*, new series: V (1986), s. 6-8, 30-31.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

NÂM-ı MÜSTEAR

(bk. MÜSTEAR İSİM).

NÂMAHREM

(bk. MAHREM).

NAMAZ

(نَمَاز)

İslâm'ın
beş şartından biri.

Farsça'da "tâzim için eğilmek, kulluk, ibadet" anlamına gelen *namâz*, sözlükte "dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak" mânâlarındaki Arapça *salât* kelimesinin (çoğulu *salavât*) karşılığı olarak Türkçeye geçmiştir. Terim olarak *salât* tekbirle başlayıp selâmı son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibadeti ifade eder. Namaz ibadetineki rükünlerin aynı zamanda fiilî ve sözlü bir dua niteliğinde olması *salât* kelimesinin terim ve sözlük anlamları arasındaki ilişkiyi teyit etmektedir. *Salât* kelimesiyle aynı kökten türeyen *musallî* "namaz kılan kişi" ve *musallâ* "namaz kılınan yer" anlamına gelir. Kur'ân-ı Kerim'de namazı ifade etmek üzere *zıkr* kelimesinin yanı sıra (meselâ bk. el-Ankebût 29/45; el-Cum'a 62/9) *tesbîh* kelimesinin türevleri de kullanılmıştır (er-Rûm 30/17). Diğer taraftan İslâmî literatürde, İslâm'ın beş rükünden biri olan ve bu dinin müntesiple-

rinin en önemli ortak paydalarından birini teşkil eden namaz ibadeti esas alınarak bazı inanç meselelerinde farklı yorumları benimseyen değişik mezheplere bağlı müslümanları ifade etmek üzere "ehlü's-salât" (ehl-i salât: namaz ehli) tabirinin kullanıldığı görülmektedir. *Salât* kelimesi ve türevleri Kur'an'da sözlük (meselâ bk. et-Tevbe 9/103) ve terim (meselâ bk. el-Bakara 2/43, 238; Hûd 11/114) anlamında doksan dokuz yerde geçer (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "şlv" md.). *Ahzâb* sûresinin 56. âyetinde müminlere yöneltilen Hz. Peygamber'e *salât* etme buyruğu, ona olan saygı ve bağlılığı gösterme amacıyla okunan dua ile ilgili olup bunun şeklini bizzat Resûl-i Ekrem ahabına öğretmiştir (Bu-hârî, "Tefsîr", 33/10). Hadislerde de *salât* kelimesinin sözlük ve terim anlamlarında sıkça kullanıldığı görülür (Wensinck, *el-Mu'cem*, "şlv" md.).

Namazın Tarihi. Kur'ân-ı Kerim'den hemen bütün ilâhî dinlerde namaz ibadetine mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Âdem, Nûh ve İbrâhim'den sonra namazı terkeden nesillerin geleceği (Meryem 19/59), Hz. Zekeriyâ'nın namaz kıldığı (Âl-i İmrân 3/39), Hz. İsâ'nın beşikteki mucizevî konuşmasında namaz vecibesine atıfta bulunduğu (Meryem 19/31), Hz. İbrâhim'in yanı sıra Lût, İshak ve Ya'kûb'a namaz emrinin vahyedildiği (el-Enbiyâ 21/73), Hz. İsmâil'in halkına / ailesine namazı emrettiği (Meryem 19/55), Hz. Lokmân'ın oğluna namazı hakkıyla kılmasını öğütlediği (Lokmân 31/17), Hz. İbrâhim'in namazı yalnız Allah rızası için kıldığını söylediği (el-En'âm 6/162), kendisini ve neslini namazı dosdoğru kılan kullarından eylemesi için dua ettiği (İbrâhîm 14/40), Hz. Mûsâ'ya Allah'ı anmak üzere namaz kılmasının emredildiği (Tâhâ 20/14) ifade edilmekte, Allah'ın İsrâiloğulları'ndan yerine getirme sözü aldığı görevler arasında namazın da yer aldığı görülmektedir (el-Bakara 2/83; el-Mâide 5/12). Yine Ashâb-ı Kehf kıssası anlatılırken mescid kelimesinin zikredilmesinden (el-Kehf 18/21) o dönemde namaz ibadetine var olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Hadis ve tarih eserlerinden, İslâm öncesi Hicaz-Arap toplumunda Hz. İbrâhim'in tebliğ ettiği tevhid dininin etkilerinin ve bazı ibadet türlerinin şekil ve mahiyet değiştirerek de olsa devam ettiği, Ebû Zer el-Gifârî ve Zeyd b. Amr b. Nüfeyl gibi bu dine tâbi olup Hanîf diye isimlendirilen kimselerin Kâbe'ye yönelerek namaz kıldıkları anlaşılmakta (Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 132; Cevâd Ali, VI, 473-475), bu-

na karşılık Câhiliye Arapları arasında muayyen bir namaz şeklinin bulunduğu bilinmemektedir. “Onların (müşrikler) salâtı ıslık çalmak ve alkışlamaktan ibarettir” meâlindeki âyette geçen (el-Enfâl 8/35) “salât” kelimesi, daha çok müşriklerin müslümanların Kâbe’deki ibadetlerine karşı ibadet görüntüsünü verdikleri bir engelleme hareketi olarak yorumlanmıştır. İbn Abbas’ın bir açıklamasına dayandırılan bir yoruma göre ise Kureyş kabilesinin ıslık çalıp el çırparak Kâbe’yi tavaf etme şeklinde bir ibadetleri vardı (Taberî, XIII, 521 vd.).

Kaynaklarda, İslâm’ın ilk dönemlerinden itibaren namaz ibadetinin mevcut olduğu ve beş vakit namaz farz kılınmadan önce sabah ve akşam olmak üzere günde iki vakit namaz kılındığı belirtilmektedir. Kur’an’daki bazı âyetlerin (Tâhâ 20/130; el-Mü’min 40/55) bu iki vakit namaza işaret ettiği görüşünde olanlar da vardır (*Tecrid Tercemesi*, II, 279; Şevkânî, IV, 497). Vahyin başlangıç döneminde -bazı kaynaklara göre Müddessir sûresinin 1-3. âyetleri nâzil olunca- Cebrâil, Hz. Peygamber’i Mekke’nin yakınlarındaki bir vadiye götürmüş, orada fıskıran su ile önce kendisi, sonra Resûl-i Ekrem abdest almış, ardından Resûlullah’a namaz kıldırmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber sevinçli bir şekilde eve gelmiş, Hz. Hatice’nin elinden tutarak oraya götürmüş ve aynı şekilde onunla birlikte abdest alıp iki rek’at namaz kılmışlardır (İbn Hişâm, I, 243-245). Üç yıl kadar süren gizli davet ve daha sonraki açık davet döneminde Resûl-i Ekrem evinde, ıssız dağ eteklerinde, öğle tenhâliği sırasında Harrem’de namaz kılmıştır. Zaman zaman Hz. Ali’yi de yanına alarak Mekke dışındaki vadilerde akşam namazını kıldığı ve hava karardıktan sonra döndüğü nakledilir. İlk müslümanlar da Mekke içinde gizli yer bulamadıklarında şehir dışına çıkıp ıssız yerlerde ve zaman zaman meşicid haline getirdikleri Erkam adlı sahâbînin evinde namaz kılmışlardır. Bazı rivayetlere göre, “Namazda yüksek sesle okuma!” meâlindeki âyet (el-İsrâ 17/110) gizli namaz dönemiyle ilgili olup Hz. Peygamber’in ashâbıyla namaz kılarken âyetleri yüksek sesle okuduğu için müşriklerin Kur’an’a hakaret etmeleri üzerine inmiş, Resûl-i Ekrem’in sesini alçaltması, fakat yanında bulunanların duyamayacağı kadar da gizli okumaması istenmiştir. Bu iki vakit namaz dışında Müzzemmil sûresinin ilk âyetleriyle gece namazına kalkılması ve bunun belli bir vakit içinde eda edilmesi emredilmişken aynı sûrenin 20. âyetinde, Allah Teâlâ’nın bu hususta yaşanan zorluğu bildiği

ve müminleri bağışladığı haber verilmiştir. Bu âyetin Medine’de indiği rivayet edildiği gibi âyetten çıkan sonuç hakkında farklı yorumlar da vardır (bk. TEHECCÜD).

İslâmiyet’te bugün bilinen şekliyle beş vakit namaz hicretten bir buçuk yıl kadar önce Mi’rac gecesinde farz kılınmıştır (Buhârî, “Bed’ü’l-ıhalk”, 6; Müslim, “İmân”, 259; Tirmizî, “Şalât”, 213). Hadis mecmualarında yer alan bilgilerden namazların önce ikişer rek’at olarak farz kılındığı, hicretten kısa bir süre sonra öğle, ikinci ve yatsı namazlarının farzlarının dörder rek’ata çıkarıldığı anlaşılmaktadır (Buhârî, “Şalât”, 1; Müslim, “Şalâtü’l-müsafirîn”, 1, 3; geniş bilgi için bk. Bedreddin el-Aynî, III, 287).

Kur’an ve Sünnet’te Namaz. Kur’an-ı Kerim’de mutlak biçimde namaz emrine defalarca yer verildiği gibi bazı âyetlerde çeşitli üslûplarla namazın önemine işaret edilerek namaz kılanlardan övgü ile söz edilmiş (el-En’âm 6/92; el-Mü’minûn 23/9; el-Meâric 70/22-35), namazı ciddiye almayıp özünden uzaklaşanlar yerilmiştir (el-Mâûn 107/5). Birçok âyette “salât” ile birlikte “ikâme” kelimesi ve türevleri kullanılarak (meselâ el-Bakara 2/110, 277; el-Mâide 5/55; el-Enfâl 8/3) namazın vaktinde eksiksiz bir biçimde erkânına riayet edilerek ve devamlı olarak kılınması gereğine dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte “namazı ikâme etmek” ifadesinin bazı âyetlerde “namazı tasdik etmek” anlamına geldiği de belirtilmektedir (Mukâtil b. Süleyman, s. 139). Diğer taraftan Kur’an’da salât kelimesinin sıkça zekât ve zekâta yakın mânadaki infak kelimesiyle birlikte kullanılmasının (meselâ el-Bakara 2/83; et-Tevbe 9/18; en-Nûr 24/56) namaz ibadetinin ruhu arındırma işleviyle zekât ibadetinin malı arındırma özelliği arasındaki paralellığe vurgu anlamı taşıdığı söylenebilir.

Bir âyette namazın müminler için vakitleri belli bir farıza olduğu belirtilmiş (en-Nisâ 4/103), kılınacağı vakitlere de Kur’an’ın kendine özgü üslûbu içinde sarih biçimde veya işaret yoluyla değinilmiştir. Meselâ sabah (salâtü’l-fecr) ve yatsı (salâtü’l-işâ) namazları ismen zikredilirken (en-Nûr 24/58) diğer vakit namazlarına işaretlerde bulunulmuştur. Tefsir kaynaklarında Rûm sûresinin 17 ve 18. âyetlerinde “akşam vaktine eriştiğinizde” ifadesinin akşam ve yatsı namazlarına, “sabah kalktığınızda” ifadesinin sabah namazına, “akşam üstü” ifadesinin ikinci namazına, “öğle vaktine ulaştığınızda” ifadesinin de öğle namazına işaret ettiği; ayrıca namazın farz kılındığı

mi’rac olayının ardından inen İsrâ sûresinin 78. âyetinde geçen “dülükü’ş-şems”in öğle ve ikindi, “gasaku’l-leyl”in akşam ve yatsı, “kur’ânü’l-fecr”in sabah namazını ifade ettiği belirtilmektedir. Bu iki âyetin dışında; “Gündüzün iki tarafında ve gece-nin-gündüzün yakın saatlerinde namaz kıl” meâlindeki âyette (Hûd 11/114) gündüzün iki tarafında kılınması emredilen namazlardan biri sabah namazı, diğeri ise güneş batmadan önceki kısım (taraf) olarak alındığında öğle ve ikindi, battıktan sonraki taraf olarak alındığında akşam ve yatsı olarak yorumlanmıştır. Âyette geçen zülef (gündüze yakın saatler) kelimesinin gecenin gündüze yakın olan ilk saatlerini ifade ettiği dikkate alınarak bu saatlerde kılınması emredilen namazın da yatsı namazı olduğu görüşü benimsenmiştir. Âlimlerin çoğunluğu, Bakara sûresinin 238. âyetinde yer alan “orta namaz” (es-salâtü’l-vustâ) ifadesiyle ikinci namazının kastedildiği kanaatindedir; Hz. Peygamber’in bir hadisi de (Buhârî, “Cihâd”, 98; Müslim, “Mesâcid”, 202, 205, 206) bu görüşü desteklemektedir. Özellikle namazın fazileti hakkındaki bazı rivayetlere dayanarak bu namazın sabah namazı olduğunu söyleyenler de vardır (bk. SALÂT-ı VUSTÂ). Hadis kaynaklarında, mi’rac hadisesini takip eden günlerde Cebrâil’in Kâbe’de Hz. Peygamber’e imamlık yapmak suretiyle beş vakit namazı kıldırıldığı, her bir namazın başlangıç ve bitiş vakitlerini uygulamalarıyla gösterdiği ve bunları ayrıca sözlü olarak da açıkladığı kaydedilmiştir (Müslim, “Mesâcid”, 176, 179). Cum’a sûresinin 9. âyetinden beş vakit namaz dışında cuma günü (öğle namazı yerine) kılınacak namazın da farz olduğu ve cemaatle kılınması gerektiği anlaşılmaktadır. Teheccüd namazıyla ilgili âyet (el-Müzzemmil 73/20) ve bayram namazına delâlet ettiği belirtilen âyetin (el-Kevser 108/2) hükmü hakkında ise farklı yorumlar vardır.

Namazın kılınış şekline dair Kur’an’da ayrıntılı bilgi verilmemekle birlikte çeşitli âyetlerde kıraat (el-Müzzemmil 73/20), kıyam (el-Bakara 2/238), ka’de (Âl-i İmrân 3/191), kible (el-Bakara 2/144), abdest (el-Mâide 5/6), rükû ve secde (el-Hac 22/77) gibi namazın bazı şartlarına ve rükünlerine işaret edilmiştir. Ayrıca yolculukta ve düşman tehlikesinin bulunması hallerinde namazın nasıl kılınacağı hususuna yer verilmiştir (en-Nisâ 4/101-103). Hz. Peygamber namazın İslâm’ın beş şartından biri (Buhârî, “İmân”, 1, 2; Müslim, “İmân”, 19-22; Tirmizî, “İmân”, 3) ve amellerin en faziletlisinin vaktinde kılınan namaz olduğunu (Buhârî, “Tevhîd”, 48), kulun kıyamet

NAMAZ

günü ilk olarak namazdan hesaba çekileceğini (Ebû Dâvûd, “Şalât”, 145; Tirmizî, “Şalât”, 188) bildirmiş, yeni müslüman olan birine her gün beş vakit namaz kılması gerektiğini söylemiştir (Buhârî, “İmân”, 34; Müslim, “İmân”, 8, 10, 29, 31). Ayrıca, “Namazı benden gördüğünüz gibi kılınız” diyerek (Buhârî, “Ezân”, 18; Dârimî, “Şalât”, 42) namazların rek’at sayılarını ve kılınış şeklini uygulamalarıyla öğretip açıklamış, kendisine bu konuda soru soran bir kişiye, “İki gün bizimle kıl” diyerek onu uygulamalı olarak öğrenmeye yönlendirmiştir (Müslim, “Mesâcid”, 178; İbn Mâce, “Mevâkitü’s-şalât”, 1; Nesâî, “Mevâkitü’s-şalât”, 7).

Fıkıh Literatüründe Namaz. Ashap döneminden itibaren namaz ibadeti, bütün çeşitleriyle Hz. Peygamber’in uygulama ve açıklamalarına uygun şekilde nesilden nesile dinî hayatın canlı bir parçası olarak intikal ettirilmiştir, bütün müslümanlar ve İslâm âlimleri namazın farz olduğu hususunda görüş birliği içinde olmuştur. Bu sebeple fıkıh eserlerinde namazın farziyetinin kitap, sünnet ve icmâ delillerine dayandığı ve bu ibadetin en kuvvetli dinî vecibelerden biri olduğu belirtilir. Ayrıca hadis kaynaklarında yer alan Resûl-i Ekrem’in namazla ilgili fiilî, kavî ve takrirî sünnetleri fakihler tarafından fıkıh metodolojisi çerçevesinde değerlendirilerek namazın çeşitleri, rek’at sayıları, vücûb ve sıhhat şartları, rükünleri, kılınış biçimleri ve benzeri konular ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Fıkıh eserlerinde namazla ilgili konular, tahâret kısmından sonra ibadetlerin ilki olarak “kitâbü’s-salât” başlığı altında ele alınır.

Namazın ibadetler içindeki özel konumu ve önemi sebebiyle olağan dışı durumlarda namazın terkedilmesine izin verilmesi yerine eda edilmesi hususunda bazı kolaylıklar sağlanması cihetine gidilmiştir. Genel olarak zorluk ve sıkıntı söz konusu olduğu için hastalık ve yolculuk halleri namazda bir kolaylaştırma sebebi sayılmıştır. Hastanın namazı kendi gücüne göre belirlenmiş, hastalığın ağırlaşması ölçüsünde namazın eda şeklinde kolaylık sağlanmıştır. Yolculuk halinde bulunan kimse için dört rek’atlı namazların kısaltılması (kasr-ı salât) ve bazı mezheplerde iki namazın bir vakitte kılınması (cem’) başta olmak üzere bazı ruhsat hükümleri söz konusudur (bk. SEFER).

Namaz sırf bedenî bir ibadet olduğu için bu ibadeti kişinin bizzat ifa etmesi gerekir, dolayısıyla bir başkasının yerine namaz kılmak câiz değildir (öldüğünde üzerinde

namaz borcu bulunan kimseyle ilgili bir uygulama için bk. İSKAT). İslâm âlimleri namaz vecibesini bilerek terketmenin büyük günah olduğu hususunda müteffiktir. Namazı alenen terkedene bazı dünyevî müeyyideler uygulanmasıyla ilgili hükümlerin dinî hayata müdahale amacı taşımayıp sosyal düzen mülahazalarına dayalı olduğu anlaşılmaktadır.

Namaz Çeşitleri. Namaz denilince ilk hatıra gelen günlük beş vakit farz namaz olmakla birlikte hüküm bakımından değişik namazlar bulunmaktadır. Hanefî mezhebi dışındaki fakihler, namazı hüküm bakımından genel olarak farz ve nâfile olmak üzere iki grupta ele almaktadır. Hanefî fıkıhında ise çeşitli tasnifler söz konusudur. Bunlardan birine göre namazlar farz, vâcip, nâfile (tatavvu) olmak üzere üç grupta ele alınırken bir diğer tasnif Allah’ın farz kıldığı (mektûbe) namazlar, Hz. Peygamber’in sünnetiyle sabit olan (mesnûn) namazlar ve nâfile namazlar şeklindedir; Resûl-i Ekrem’in sünnetiyle sabit olan namazlar da vâcip olan ve vâcip olmayan kısımlarına ayrılır (*Debbusi’nin “el-Esrar fi’l-Usul ve’l-Furu” Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*, 1, 1, 151).

1. Farz Namazlar. Bunlar farz-ı ayın ve farz-ı kifâye olmak üzere iki gruba ayrılır. Farz-ı ayın olanlar, yükümlülük çağına gelmiş her müslümanın yerine getirmekle mükellef olduğu namazlardır. Günde beş vakit namaz ve cuma günleri kılınan cuma namazı bu grupta yer alır. Beş ayrı vakitte kılınan günlük farz namazlar, sabah namazı iki rek’at, öğle namazı dört rek’at, ikinci namazı dört rek’at, akşam namazı üç rek’at ve yatsı namazı dört rek’at olmak üzere toplam on yedi rek’at, cuma günü öğle namazının vaktinde cemaatle kılınan cuma namazının farzı iki rek’attır. Farz-ı kifâye olan namaz ise ölen bir müslüman için cemaatle kılınması gereken cenaze namazıdır. Bir grup bu görevi yerine getirince diğer müslümanların üzerinden sorumluluk kalkar. Rükûlu ve secdeli bir namaz olmadığından bu namazda rekât söz konusu değildir.

2. Vâcip Namazlar. Vâcip oluşu kulun fiiline bağlı olmayan (li-aynihi vâcip) ve vâcip oluşu kulun fiiline bağlı olan (li-gayrihi vâcip) şeklinde iki kısımdır. Hanefîler’e göre, bu mezhepte vâcip kabul edilen vitir namazı ile ramazan ve kurban bayramı namazları birinci grupta yer alır. İkinci grupta ise bozulan nâfile namazın kazâsı ve dinen yüklenmiş bir görev olmakla birlikte bir vesileyle kişinin kendi iradesiyle kılmayı adadığı nezir namazı bulunur. Vitir nama-

zı ile bayram namazları Hanefîler’in dışındaki fakihlere göre sünnet namazlar arasında yer almaktadır. Öte yandan tilâvet secdesi de Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde bir namaz çeşidi olarak kabul edilir.

3. Nâfile Namazlar. Farz veya vâcip namazların dışında kalan namazlar genel olarak nâfile namaz olarak adlandırılır. Bu sebeple farz namazlardan önce ve sonra kılınan sünnet namazlar nâfile namazlara dahildir. Kaynaklarda Hz. Peygamber’in günlük beş vakit farz namazlardan başka değişik zamanlarda ve değişik vesilelerle nâfile namazlar kıldığı ve bu namazlara önem verdiği ifade edilmektedir. Nitekim bir hadiste kişinin kıyamet gününde ilk olarak namazından hesap sorulacağı ve farzlarında bir eksikliğin bulunması durumunda Allah’ın meleklerle bunu nâfilelerle tamamlamalarını emredeceği ifade edilmektedir (Nesâî, “Şalât”, 9).

Nâfile namazların fıkıh kaynaklarında çeşitli açılardan tasnife tâbi tutulduğu görülür. Hanefîler’e göre nâfile namazlar farz namazlara tâbi olup olmamaları açısından ikiye ayrılır. Farz namazlara tâbi nâfile namazlar belli bir düzen içinde beş vakit farz namazlarla birlikte kıldığı için “revâtib”, farzlara tâbi olmayanlar ise “regâib” şeklinde isimlendirilir. Revâtib nâfile namazlar müekked sünnet (Hz. Peygamber’in devamlı kıldığı) ve gayri müekked sünnet (Hz. Peygamber’in ara sıra terkettiği) şeklinde iki kısma ayrılır. Diğer taraftan Hanefî literatüründe müekked sünnet olan nâfile namazlar sünnet, gayri müekked olanlar ise müstehap ya da mendup şeklinde adlandırılmıştır. Hanefî mezhebine göre farz namazlara tâbi namazlar sabah namazının farzından önce iki; öğlenin farzından önce dört, sonra iki; ikindinin farzından önce dört; akşamın farzından sonra iki; yatsının farzından önce dört ve sonra iki rek’at olmak üzere toplam yirmi rek’attır. Cuma namazının farzından önce ve sonra kılınan dörder rek’at sünnet namazlar da farzlara tâbi nâfile namazlardır. Sabah, öğle, akşam ve cuma namazlarının sünnetleriyle yatsı namazının son sünneti sünnet-i müekkededir. Nâfile namazların en kuvvetlisi sabah namazının sünnetidir. Bazı âlimlere göre bundan sonra en kuvvetli olanları sırasıyla akşamın sünnetiyle öğle namazının ilk sünnetidir. Bazı âlimlere göre ise sabah namazından sonra en kuvvetli sünnet öğle namazının ilk sünneti olup geri kalanlar aynı derecededir. İkinci namazının sünnetiyle yatsı namazının ilk sünneti ise gayri müekked sünnettir.

Regâtib sünnetler dışında regâib olarak isimlendirilen nâfile namazlar, Hz. Peygamber'in uygulamalarına dayanılarak belirli zamanlarda veya bazı vesilelerle kılınan ya da kişinin kendi isteğiyle herhangi bir zamanda Allah'a yakınlaşmak ve sevap kazanmak amacıyla kıldığı namazlardır. Herhangi bir yükümlülük olmaksızın gönüllü olarak kıldığı için tatavvu namazlar olarak da adlandırılır. Teheccüd, kuşluk (duhâ), istihâre, yağmur duası, husûf (ay tutulması), kûsûf (güneş tutulması), tahiyetü'l-mescid, evvâbîn, tesbih, ihrama giriş ve hâcet namazlarıyla abdest ve gusülden sonra kılınan namaz regâib türünden nâfile namazlardır.

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre nâfile namazlar cemaatle kılınmasının sünnet olup olmamasına göre iki grupta ele alınır. Farz namazlara tâbi olan nâfile namazlarla kuşluk, tahiyetü'l-mescid, evvâbîn vb. namazlar cemaatle kılınması sünnet olmayan nâfile namazlardır. Kûsûf, teravih gibi namazlar ise cemaatle kılınması sünnet olan nâfile namazlar arasında yer alır. Şâfiîler'e göre müekked sünnetler sabah namazının farzından önce iki, öğle namazının farzından önce iki, farzından sonra iki, akşamın farzından sonra iki, yatsının farzından sonra iki olmak üzere on rek'attr. Cuma namazının farzından önce ve sonra kılınan iki rek'atlık sünnetler de müekked sünnetlerdendir.

Mâlikî fakihleri mendup namazlar için sünnet, fazilet ve nâfile şeklinde üçlü bir tasnif yaparlar (İbn Rüşd, I, 96, 214). Vitr namazı, sabah namazının sünneti, bayram namazları, kûsûf namazı sünnet namazlara dahildir. Abdest aldıktan sonra kılınan namaz, kuşluk namazı, öğle namazından önce ve sonra, ikindiden önce ve akşam namazından sonra kılınan namazlar fazilet olarak isimlendirilir. Nâfile olarak adlandırılan namazlar ise herhangi bir sebebe bağlı olmaksızın kılınanlar ve bir sebebe bağlı olarak kılınanlar (yolculuğa çıkmadan ya da yolculuktan döndükten sonra kılınan namaz, istihâre namazı, hâcet namazı gibi) şeklinde ikiye ayrılır. Mi'rac gecesi, Regaib gecesi, Mevlid kandili gecesi, Berat gecesi, bayram geceleri ve Kadir gecesi gibi mübarek gecelerde kılınması tavsiye edilen özel bir namaz şekli bulunmamaktadır; fakat bu gecelerde Allah'a yakınlaşmak ve sevap kazanmak amacıyla nâfile namaz kılınabilir.

Başlanmış nâfile namazın bozulması durumunda kazâsı Hanefîler'e göre vâcip, Mâlikîler'e göre farzdır. Şâfiîler'e göre ise

nâfile bir ibadeti bozan kimsenin o ibadeti kazâ etmesi gerekmez. Şâfiî mezhebine göre sünnet namazlarda iki rek'atta bir selâm verilmesi sünnettir. Hanefîler'e göre ise iki veya dört rek'atta bir selâm verilebilir. Namaz kılınan mekruh olduğu vakitler dışında istenildiği kadar nâfile namaz kılınabilir. Nâfile namazların bütün rek'atlarında kıraat farzdır. Bu tür namazların ayakta kılınması daha faziletli sayılmakla birlikte oturarak da kılınabilir. Farz namazlara bağlı sünnet namazların camide eda edilmesi, diğer nâfile namazların evde kılınması daha faziletli görülmüştür. Müslümanların ibadet telakkisinde özellikle farz namazların öncesinde veya sonrasında kılınan sünnet namazlar farz namazlara hazırlayıcı ve onları koruyucu ibadetler olarak değerlendirildiği, ayrıca Hz. Peygamber'e bağlılığın bir göstergesi kabul edildiği için olabildiğince bu namazların kılınması tavsiye edilmiş ve terk edilmesi hoş karşılanmamıştır.

Namazın Vücüb Şartları. Namaz ibadetiyle mükellef sayılmak için gerekli olan şartlara namazın vücüb şartları denir. Bir kimseye namazın farz olması için müslüman, âkil ve bâliğ olması gerekir. Âkil olmak Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre hem vücüb hem sıhhat şartıdır. Diğer taraftan bütün mezheplere göre hayız halinde bulunmama ve loğusa olmama da namazın vücüb şartlarındandır. Buna göre bir kadın âdet halinde veya loğusa iken geçen namazları kazâ etmekle yükümlü değildir. Bunların dışında Mâlikî ve Şâfiî fıkıh eserlerinde vücüb şartı olarak sayılan başka hususlar da vardır. Hz. Peygamber, çocukların yedi yaşına gelince velisi tarafından yavaş yavaş namaza alıştırılmasını, on yaşına ulaştığında bu hususta daha titiz davranılmasını, hatta hafif zorlayıcı tedbirlere başvurulmasını tavsiye etmiştir (*Müsned*, II, 180, 187; Ebû Dâvûd, "Şalât", 26).

Namazın Farzları (Sihhat Şartları ve Rükünleri). Farz, vâcip veya nâfile türünden herhangi bir namazın geçerli sayılması için aranan şartlara sıhhat şartları denir. Bunlar namazın mahiyetinden bir cüz olmadıkları ve namaza hazırlık özelliği taşıdıkları için şart olarak isimlendirilir. Namaz ibadetini meydana getiren unsurlar ise namazın mahiyetini oluşturdukları için namazın rükünleri şeklinde ifade edilir. Bir namazın geçerli olması için aranan şartların ve rükünlerin yerine getirilmesi zorunlu olduğu için hepsi aynı zamanda namazın farzlarıdır. Öğretim kolaylığı sağlamak amacıyla namazın farzları Hanefî fik-

hında namazın dışındaki şartlar ve namazın içindeki şartlar olarak iki grup halinde sayılmıştır. Bazı eserlerde ikinci grup rükünler, birinci grup rükünlerin şartları olarak anılır.

Namazın şartları şunlardır: **1. Hadenen Tahâret.** Hades kelimesi, "abdestsizlik ya da cünüplük sebebiyle meydana geldiği kabul edilen hükmi kirlilik" anlamındadır. Namazın geçerli olabilmesi için abdest olmayan bir kişinin abdest alması, cünüplük halindeki kişinin de gusül abdesti alması gerekir. Âdet ya da loğusalık durumları devam eden kadınlar namaz kılamaz. Bu halleri sona erdikten sonra namaz kılabilmesi için gusül abdesti almaları icap eder. Gusül abdesti veya abdest alabilecek su bulamayan yahut su bulduğu halde kullanma imkânı olmayan kişi teyemmüm eder. **2. Necâsetten Tahâret.** Vücut, elbise ve namaz kılınacak yerde bulunan ve namazın geçerliliğine engel olan maddî pisliklerin temizlenmesi gerekir. Hanefî mezhebinde benimsenen görüşe göre namaz kılınacak yerin temizliğiyle ilgili asgari şart ayakların, ellerin, dizlerin ve alın konacağı yerlerin temiz olmasıdır; burnun konacağı yer necis olursa -mekruh olmakla birlikte- namaz geçerli olur. **3. Setr-i Avret.** "Vücutta dinen örtülmesi gereken ve başkasının bakması haram olan yerler" anlamındaki avret mahallinin namazda örtülmesi şarttır. İmkân olduğu halde örtünmeden kılınan namaz geçerli olmaz. Namazın bozulmasına sebep olan açık yerin ölçüsü konusunda fakihler arasında farklı görüşler vardır (bk. SETR-i AVRET). Namazda giyilen kıyafetin vücudun rengini göstermeyecek şekilde olması gerekir. Vücut hatlarını belli eden elbise ile kılınan namaz -mekruh olmakla birlikte- geçerlidir. **4. İstikbâl-i Kible.** Bu şart namaz kılarken kibleye (Kâbe) yönelme gereğini ifade eder. Mescid-i Harâm'da namaz kılan kimsenin yüzünü ve yönünü bizzat Kâbe binasına çevirmesi şarttır. Kâbe'den uzakta bulunan kişi Kâbe'nin bulunduğu tarafa yönelir. Kâbe'ye uzak bölgelerde kiblenin belirlenmesi, Kâbe'ye yönelmenin nasıl gerçekleşeceği konusunda değişik görüşler mevcuttur (bk. KIBLE). **5. Vakit.** Farz namazlar, bu namazların öncesinde ya da sonrasında kılınan sünnet namazlar, vitir namazı, teravih namazı ve bayram namazlarının kılınabilmesi için vaktin girmiş olması şarttır. Vakit aynı zamanda namazın vücüb sebebidir. Farz namazları genellikle vaktin ilk girdiği anda kılmak daha faziletlidir. Yatsı namazını ise gecenin ilk üçte birlik bölümüne kadar geciktirmenin faziletli ol-

NAMAZ

duğu kabul edilmiştir. Güneşin doğmasından yükselmesine kadar olan zaman diliminde, güneş tam tepe noktasındayken ve güneşin batma zamanında namaz kılmak mekruhtur. Bazı özel durumlarda öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarının birleştirilerek kılınması câiz görülmüştür (bk. CEM'). Fıkıh âlimlerinin çoğunluğu, vakitlerin tamamının ya da bir kısmının oluşmadığı bölgelerde yaşayan müslümanların vakitleri takdir ederek namaz vacibelerini yerine getirmeleri gerektiğini ifade etmiştir (bk. Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, 1, 110-120). Bir namazın vakti içinde kılınması edâ, vakti çıktıktan sonra kılınması kazâ olarak adlandırılır. Vakti girmeden kılınan namazın vaktinde yeniden kılınması gerekir. Vaktinde kılınamayan namaz "fâite" diye isimlendirilir. Herhangi bir namazın özürsüz olarak vaktinde kılınmaması ve kazâ edilmek üzere ertelenmesi günahtır. Hanefîler dahil olmak üzere fakihlerin büyük çoğunluğu bilerek namaz kılmama halinde kazâ, ayrıca tövbe edilmesi gerektiği görüşündedir. Düşman korkusu veya bir hastanın tedavisiyle meşguliyet gibi meşrû bir mazeret sebebiyle namazın kazâyâ bırakılması günah olmaz (ayrıca bk. EDÂ; KAZÂ; VAKÎT). 6. Niyet. "Yalnızca Allah rızâsı için namaz kılmayı istemek ve hangi namazı kılacağını bilmek" anlamına gelen niyet fakihlerin çoğunluğuna göre namazın sıhhat şartı, Şâfiîler ve bazı Mâlikîler'e göre namazın rükûdüdür. Niyetin kalple yapılması esas olup dille söylenmesi şart değildir. Ancak dille niyet etmek müstehaptır. Niyetin başlangıç tekbiriyle birlikte yapılması faziletli kabul edilmiştir. Nâfile namazlarda yalnızca namaza niyet etmek yeterli olup hangi namaz olduğu konusunda belirleme yapmak şart değildir. Cemaatle kılınan namazlarda imama uymaya niyet etmek gerekir.

Namazın Rükûnleri. 1. İftitah Tekbiri. Namaza başlarken "Allahüekber" cümlesini söylemektir. "Tahrîme" olarak da adlandırılır. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre namazın şartı, İmam Muhammed ile diğer üç mezhebe göre namazın rükûdüdür. Tâzim ifade etmeyen dua cümleleriyle namaza başlandığında tekbir yerine getirilmiş olmaz. Tekbir cümlesinde Allah kelimesinin ilk harfini uzatarak Âllah şeklinde okumak mânâyı bozacağı için namazı geçersiz kılar (ayrıca bk. TEKBİR). 2. Kıyam. İftitah tekbiri ve her rek'atta Kur'an'dan okunması gerekli asgari miktar süresince ayakta durmayı ifade eden kıyam, farz ve vacip namazlarda ve Hanefî mezhebinde benimsenen görüşe göre sabah na-

mazın sünnetinde bir rükûndür; gücü yeten kişi bu rükûnü yerine getirmeden (meselâ oturarak) farz veya vacip bir namaz kılsa namazı geçerli olmaz. Bu asgari süre, kıyam tanımı ve kıyamdayken ellerin nerede ve ne şekilde bağlanacağı hususunda mezheplere göre farklılıklar vardır (bk. KIYAM). Hasta veya ayakta durmaya gücü yetmeyen kişiden kıyam yükümlülüğü düşer, bu durumdaki kişiler namazı oturarak kılar. Nâfile namazlarda kıyam rükûn sayılmadığı için bunlar bir özür bulunmasa da oturarak kılınabilir, ancak ayakta kılmak daha faziletlidir. 3. Kıraat. "Kıyamdayken Kur'an-ı Kerim'den okunması gereken asgari miktarın okunması" demektir. Kıraatin iki rek'atlı farz namazların, sünnet ve nâfile namazlarla vitir namazının her rek'atında farz olduğu konusunda görüş birliği vardır. Hanefî mezhebine göre, kıraatin farz olduğu her rek'atta kısa üç âyet veya buna denk düşen bir uzun âyet okumak gerekir. Diğer üç mezhepte kıraatin asgari miktarı her rek'atta Fâtiha süresinin okunmasıdır. Hanefîler'e göre kıraat üç ve dört rek'atlı farz namazların herhangi iki rek'atında farz, ilk iki rek'atta yerine getirilmesi ise vaciptir. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre kıraat farz namazın üç ve dördüncü rek'atında da rükûndür. Kıraat vacibesinin dayanakları, imama uyan kimsenin kıraat yükümlülüğü, Kur'an'ın Arapça lafzının yerine bu lafzların meâlinin okunması halinde kıraat şartının yerine gelmiş olup olmayacağı konularında görüş farklılıkları vardır (bk. İBADET; KIRAAT). 4. Rükû. Her rek'atta eller dizlere varacak derecede sırtın eğilmesini ifade eder. Hz. Peygamber'in uygulamasında en uygun rükû şekli sırt ve baş düz bir satıh meydana getirecek ölçüde eğilmektir. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre rükûa giderken ve rükûdan kalkarken elleri kaldırmak sünnettir. 5. Secde. "Her rek'atta vücudun belirli uzuvlarını yere veya yere bitişik bir mahalle koyarak iki defa kapanmak" demektir. Resûl-i Ekrem'in uygulamasına en uygun secde yüz, eller, dizler ve ayak parmakları olmak üzere yedi organ üzerine yapılan secdedir. Bunlardan sadece bir kısmı yerine getirildiğinde secdenin geçerli olup olmayacağı konusunda mezhepler arasında farklı görüşler vardır (bk. SECDE). 6. Ka'de-i Ahire. Namazların son rek'atlarında belli bir süre oturmayı ifade eder. Üç veya dört rek'atlı namazların ikinci rek'atında yapılan oturuşta "ka'de-i ülâ" denir. Hanefîler'e göre Tahiyat okuyacak kadar, Mâlikîler'e göre selâm cümlesini söylemeye yetecek kadar, Şâfi-

îler'e göre teşehhüd ve "Salli Bârik" dualarını okuyup namazdan çıkmak için verilen iki selâmdan ilkinin vermeye yetecek kadar, Hanbelîler'e göre ise teşehhüd ve Salli Bârik dualarını okuyup iki tarafa selâm verebilecek kadar bir süre oturmak gerekir. Ka'dede oturuş şekli, asgari süresi, ka'delerde okunan teşehhüdün sözleri ve hükmünde görüş ayrılıkları vardır (bk. KA'DE; TEŞEHHÜD).

Namazın esasını oluşturan şartlar ve rükûnler bunlardan ibaret olmakla birlikte ta'dil-i erkân ve namazdan kendi fiiliyle çıkmak fakihlerin bir kısmına göre namazın farz veya vacipleri arasında yer alır. Ta'dil-i erkân "rükûnleri düzgün, yerli yerinde ve düzenli olarak yapmak" demektir. "Yerine getirilen rükûnün tam yapıldığına kanaat getirilmesi" anlamında olmak üzere "tuma'nîne" kelimesi ile de ifade edilmektedir. Namazda ta'dil-i erkân rükûda, rükûdan doğrulma sırasında, secdede ve iki secde arasındaki oturuşta söz konusudur. Ebû Yûsuf'a ve Hanefîler'in dışındaki üç mezhebin fakihlerine göre rükûn kabul edilmiştir. Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre ise vaciptir. "Kişinin namazın sonunda kendi isteğiyle yaptığı bir fiille namazdan çıkması" anlamına gelen "hurûc bi-sun'ih" Ebû Hanîfe'ye göre namazın bir rükûndür. Ebu Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise teşehhüd miktarı oturmakla namaz tamamlanmış olur. Diğer taraftan farzlar arasında sıraya riayet etmek (tertip) Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre namazın rükûnlerindedir. Şâfiî ve Mâlikîler'e göre namazdan çıkmak için birinci selâmın verilmesi, Hanbelî mezhebine göre iki tarafa selâm verilmesi farzdır.

Namazın Vacipleri. Hanefî fıkıh âlimlerinin terminolojisine göre vacip kabul edilen hususların bir kısmı fakihlerin çoğunluğuna göre farz, bir kısmı da sünnet olarak nitelendirilmiştir. Bazı hususlarda ise üç mezhep arasında farklı görüşler söz konusudur. Hanefîler'e göre namazın vaciplerinden birini unutarak terkeden ya da geciktiren kimsenin sehiv secdesi yapması vaciptir. Vaciplerden birinin kasten terk edilmesi durumunda ise namazın yeniden kılınması gerekir. Hanefî mezhebine göre namazın başlıca vacipleri şunlardır: 1. Namaza Allahüekber gibi tekbir ifade eden bir cümle ile başlamak (diğer üç mezhebe göre farzdır). 2. Namazların bütün rek'atlarında Fâtiha süresini okumak (fakihlerin çoğunluğuna göre farzdır). 3. Farz namazların ilk iki rek'atında, vacip ve nâfile namazların her rek'atında Fâtiha

sûresinden sonra Kur'an'dan bir miktar okumak (çoğunluğa göre sünnettir). 4. Farz olan kıraati ilk iki rek'atta yerine getirmek. 5. Fâtiha sûresini Kur'an'dan okunacak âyetlerden önce okumak. 6. Secde alınla birlikte burnu da yere koymak. 7. Üç ve dört rek'atlı namazlarda ikinci rek'atın sonunda oturmak. 8. Namazların ilk ve son oturuşlarında teşehhüde bulunmak. 9. Namazın sonunda sağ ve sol tarafa selâm vermek (çoğunluğa göre farzdır). 10. Farz olan fiilleri sırayla yapmak. 11. Farz olan fiili geciktirmemek. 12. Ta'dîl-i erkâna riayet etmek (Hanefîler'den Ebû Yûsuf'a ve diğer mezheplere göre farzdır).

Namazın Sünnetleri ve Âdâbı. Fıkıh literatüründe namazın geçerlilik şartlarını oluşturan farzlara ve vâciplere ilâve olarak yapılması tavsiye edilen veya uygun görülen birtakım davranışlar vardır. Mezheplere göre farklı şekillerde gruplandırılan bu davranışlar Hanefî fıkıh literatüründe sünnet ve âdâb, Mâlikî eserlerinde sünnet ve mendup şeklinde tasnif edilmiştir. Genel olarak sünnet ve mendup terimlerini aynı anlamda kullanan Şâfiîler namazın sünnetlerini "eb'âz" ve "hey'ât", Hanbelîler ise kavli ve fiili sünnetler şeklinde iki grupta ele almıştır. Hanefîler'e göre sünnet, Hz. Peygamber'in devamlı şekilde yaptığı ve bir mazeret olmaksızın terketmediği, âdâb ise ara sıra yaptığı ve zaman zaman terkettiği davranışlardır. Namazın sünnet ve âdâbının önemli kısmı namazdaki fiillerin belli bir düzen içinde yerine getirilmesini sağlar. Bunların yerine getirilmesi sevap kazanılmasına vesile olur, terkedilmesi herhangi bir cezayı gerektirmez. Sünnetlere riayet edilmesi Resûl-i Ekrem'e bağlılığın bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Sünnetleri terketmek namazı bozmaz, ancak kınamayı gerektirir.

Daha çok Hanefî mezhebi esas alınmak suretiyle namazın belli başlı sünnetleri şöylece sıralanabilir: 1. Beş vakit farz namaz ve cuma namazı için ezan okunması ve kâmet getirilmesi. 2. İftitah tekbiri için erkeklerin ellerini kulak hizasına, kadınların omuz hizasına kadar kaldırması. Mâlikîler ve Şâfiîler'e göre erkekler ellerini omuz hizasına kadar kaldırır, Hanbelîler'e göre muhayyerdirler. 3. Kıyamda erkeğin sağ elini sol elinin üzerine koyarak göbek altında bağlaması, kadının aynı şekilde göğsünün üstünde bağlaması. Mâlikîler'e göre namazda iki elini yana sallanması menduptur. 4. İftitah tekbirinden sonra Sübhâneke duasının okunması (Mâlikîler'e göre mekruhtur). 5. Fâtiha sû-

resinin sonunda âmin demek. Hanefîler'e ve Mâlikîler'e göre âmin ifadesi gizli söylenir. Şâfiîler ve Hanbelîler'e göre kıraatin gizli yapıldığı namazlarda gizli, açıktan yapıldığı namazlarda açıktan söylenir. 6. Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre birinci rek'atta, Şâfiîler'e göre her rek'atta kıraate başlarken besmeleden önce istiâze cümlesini söylemek. 7. Kıyamdayken ayakların arasında mesafe bırakmak. 8. Hanefîler'in dışındaki mezheplere göre her namazın birinci ve ikinci rek'atında Fâtiha sûresinden sonra Kuran'dan bir miktar okumak (Hanefîler'e göre vâciptir). 9. Rükûda iki eli diz kapaklarına koymak ve rükûda en az bir kere "sübhâne rabbiye'l-azîm" demek. 10. Farz namazların üçüncü ve dördüncü rek'atlarında Fâtiha sûresini okumak (Şâfiîler'e göre farzdır). 11. Rükû ve secde yaparken tekbir almak.

Namaz kılarken yerine getirilmesi faziletli kabul edilen ve namazın âdâbı olarak isimlendirilen bazı davranışların Hanefî literatüründe mendup (müstehap) şeklinde adlandırıldığı görülür. Namazın en önemli âdâbı, Allah'ın huzurunda durulduğunun farkında olarak huşû ve kalp huzuru içinde bulunmaktır (aş.bk.). Namazda huşûnun sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla kıyamdayken secde yapılacak yere, rükûda ayakların üzerine, secdede burnun iki yanına, otururken kucağa, selâm verirken omuz başlarına bakmak namazın âdâbı arasında zikredilmiştir.

Namazın Mekruhları. Namazı bozmakla birlikte namaz için gerekli saygı, tâzim ve sükûnet haline aykırı olan ve ibadetin gerektirdiği kalp huzuruna ve huşûa engel olacak davranışlar mekruh olarak nitelendirilmiştir. Namazın faziletini azaltan bu durumların başlıcaları şunlardır: Namazın vâciplerinden veya sünnetlerinden birini terketmek, ikinci rek'atta birinci rek'ata göre kıraati uzun tutmak, bir rek'atta bir sûreyi tekrarlamak veya farz namazlarda iki rek'atta aynı sûreyi okumak, Kur'an'ın tertibine aykırı kıraate bulunmak, kıyam halinde okunan sûreyi rükûda iken tamamlamak, namazı bozacak ölçüde çok olmamakla birlikte namaz dışı hareketlerde bulunmak, vakit müsaait olduğu halde abdesti sıkışık durumda namaz kılmak, esnemek, verilen selâmı el veya baş işaretleriyle almak (tahrîmen mekruh olan bu fiille bazılarının göre namaz bozulur), huşû hali dışında gözleri yummak, gözleri sağa sola veya aşağı yukarı çevirmek, başı hafifçe bir tarafa çevirip bakmak, cemaatle namaz kılınırken imamdan önce rükûa veya secdeye git-

mek ya da ondan önce rükû veya secdeden doğrulmak. Namazın vâciplerinden birini kasten terketmek tahrîmen mekruhtur. Böyle bir namaz geçerli olup kişiden namaz borcunu düşürür, ancak yeniden kılınması vâciptir.

Namazı Bozan Durumlar. Fıkıh literatüründe şart ve rükûnlerine uygun olarak kılınan namaz sahih, şart ve rükûnlerinden herhangi biri eksik olan veya bunlara uygun olarak başladığı halde namaza aykırı bazı davranışlar sebebiyle bozulan namaz fâsid ya da bâtil şeklinde nitelendirilir. Rükûn ve şartların eksikliği dışında ayrıca kaçınılması gereken bazı durum ve davranışlar vardır ki bunlar namazı bozan şeyler (müfsidâtü's-salât) olarak adlandırılır. Bozulan bir namazın tekrar kılınması gerekir. Namazı bozan durumların başlıcaları şunlardır: Abdestin bozulması, namazda konuşmak, dışarıdan bakan kişide namazda olunmadığı izlenimi verecek davranışta bulunmak (amel-i kesîr), kiblede başka bir yöne dönmek, bir şey yiyip içmek, özürsüz olarak öksürmeye çalışmak, huşû halinin dışında inlemek, gülmek. Hanefîler'e göre kişinin sadece kendisinin duyabileceği kadar gülmesi namazı bozar. Hem kendisinin hem yanındakilerin duyacağı şekilde gülenin namazla birlikte abdesti de bozulur. Ayrıca sabah namazını kılarken güneşin doğması, bayram namazını kılarken zeval vaktinin başlaması, cuma namazını kılarken ikinci vaktinin girmesi gibi namaz kılan kişinin kendi iradesi dışında meydana gelen bazı durumlarda da namaz bozulur.

Namazın Kılıışı. Namazların kıyam, rükû ve iki secdeden oluşan her bir bölümüne rek'at adı verilir. Şartlarına, rükûnlerine, vâciplerine, sünnet ve âdâbına uygun biçimde tek başına iki rek'atlı bir namaz Hanefî mezhebine göre şu şekilde kılınır: Namaz kılacak kişi gerekli temizlik hazırlığını yaptıktan ve örtülmesi gereken yerleri örttükten sonra kibleye dönerek kılacağı namaz için niyet eder. Ellerini başparmaklar kulak yumuşaklarına değecek şekilde kaldırır (kadınlar ellerini parmak uçları omuz hizasına gelecek şekilde kaldırır). "Allahüekber" diyerek namaza başlar. Sağ elini sol elinin üzerine koyar, sol bileğini sağ elinin serçe ve başparmaklarıyla kavrar ve ellerini bu şekilde göbeğinin altında tutar (kadınlar sağ ellerini sol ellerinin üzerine koyup göğsün üzerinde tutarlar). Başlangıç tekbirinden sonra Sübhâneke duasını okur, eûzü besmele çektikten sonra Fâtiha sûresini okur ve âmin der. Ardından Kur'an'dan bir miktar okur

NAMAZ

ve Allahüekber diyerek rükûa gider. Rükûda parmakları aralıklı haldeyken elleriyle dizlerini kavrar, dizlerini ve dirseklerini bükmeden dik tutar. Başının ve sırtının aynı hizada olmasını sağlar (kadınlar parmakları aralıklı olmaksızın ellerini dizlerinin üzerine koyarlar, dizleri ve sırtı düz tutmazlar). Rükûda en az üç kere "sübhâne rabbiye'l-azîm" der. Daha sonra "semi-allâhü limen hamideh" diyerek doğrulur. "Allahüekber" diyerek secdeye gider. Secdeye giderken -bir özürlü olmadıkça- yere önce dizlerini, ardından ellerini daha sonra yüzünü -iki elinin arasında bulundurarak, alını ve burnu değecek şekilde- koyar. Secdede kollarını yere koymaz (kadınlar koltukları yapışık vaziyette olmak üzere kollarını yere koyarlar). Bu esnada el parmaklarını araları açık olmaksızın kibleye yönelik olarak tutar, ayak parmakları da yere değer. Secdede en az üç defa, "sübhâne rabbiye'l-a'lâ" der. Sonra "Allahüekber" diyerek oturur. Daha sonra "Allahüekber" diyerek ikinci secdeye gider; bu da birinci secde gibi yerine getirildikten sonra "Allahüekber" diyerek ayağa kalkar. Secdeden kıyama kalkılırken önce baş, sonra eller, daha sonra dizler kaldırılır. Kıyamda ellerini bağlayıp sadece besmele çeker, Fâtiha sûresini ve ayrıca Kur'an'dan bir miktar okur. İlk rek'atta olduğu gibi rükû ve iki secde yapıp oturur. Tahiyat, Salli Bârik ve dua okur. Ardından "esselâmü aleyküm ve rahmetullah" diyerek önce sağ, sonra sol tarafa selâm verir ve namazı bitirir. Namazdan sonra Allah'ı anmak, O'ndan mağfiret dilemek ve Hz. Peygamber'den nakledilen duaları okumak sünnettir. Namaz sonrası yapılan dualar namazın eksikliklerini karşılama, Allah'a yaklaşarak sevap elde etme amacına yöneliktir. Sahih hadis kaynaklarında Resûl-i Ekrem'in namazlardan sonraki zikir ve tesbihleri yer almaktadır (meselâ bk. Buhârî, "Ezân", 155; Müslim, "Mesâcid", 135-146).

Namazların tek başına kılınması mümkün olmakla birlikte Hz. Peygamber, cemaatle kılınan namazın tek başına kılınan namazdan yirmi yedi veya yirmi beş derece daha faziletli olduğunu belirtmiş (Buhârî, "Ezân", 30; Müslim, "Mesâcid", 245-250), kendisi cemaate imamlık yapmış, hastalık halinde ise cemaate katılarak Hz. Ebû Bekir'in arkasında namaz kılmıştır. Bu konunun önemine dair hadislerden ve ilgili âyetlerden hareketle Hanbelîler'e göre cemaatle namaz kılmak erkekler için farz-ı ayın, Şâfiîler'e göre farz-ı kifâyedir. Hanefî ve Mâlikîler'e göre ise cemaat dışındaki farz namazları cemaatle kılmak gün-

cü yeten erkekler için müekked sünnettir. Diğer taraftan cemaatle kılınan namazda, namazı kırdıran kişinin imamlığının sahih olması için bazı şartları taşıması ve namaz esnasında bazı hususlara riayet etmesi gerektiği gibi imama uyan kimsenin de namazının geçerli olması için riayet etmesi gereken hususlar vardır (bk. CEMAAT; İMAM; İKTİDÂ).

Namazın Hikmeti. İmandan sonra en faziletli amel sayılan (Müslim, "İmân", 137-140) ve kelime-i şehâdetten sonra İslâm'ın en önemli rüknu olan namazın aynı zamanda mükemmel bir dua niteliğinde olduğu söylenebilir. Belli davranışlar ve özel rükunlerle Allah'a kulluk etmenin ifadesi olan namazın dış görünüşü birtakım şekiller ve zikirden ibaret olmakla birlikte gerçek mahiyeti yaratıcıya yakarmak, O'nunla konuşmak ve O'na yakınlaşmaktır. Namaz kişinin bedeni, dili ve kalbiyle, kısaca bütün varlığıyla Allah'a yönelmesi halidir. Bu özelliğinden dolayı diğer bütün ibadetlerin özü sayılmıştır. Hz. Peygamber bir hadisinde, "Namaz dinin direğidir" (Müsned, V, 231, 237; Tirmizî, "İmân", 8) demiş, namazın en önemli rüknu durumundaki secdeye ise kulun Allah'a en yakın olduğu durum olarak nitelendirmiştir (Müslim, "Şalât", 215; Nesâî, "Mevâkitü'ş-şalât", 35).

Kur'an'da kurtuluşa eren müminlerin vasıfları sayılırken namazda huşû duyma özelliği de zikredilmiştir (el-Mü'minûn 23/1-2). Namazı huşû içinde kılmak, kulun Allah'ın huzurunda olduğu şuuruyla varıp O'nun azametini kalpte hissederek bu ibadeti yerine getirmesi demektir. Kalple (zihin-duygu iş birliği) yapılan ve bir âyette (el-Bakara 2/238) "kunût" kelimesiyle ifade edilen huşû, namaz kılan müminin huzurunda bulunduğu rabbinin büyüklüğüne yaraşır bir saygı, kulluk ve itaat duygusu şeklinde gerçekleşir. Namaz hem şekil hem muhteva olarak kulluğun derinden yaşanmasına ve hareketlerle ifade edilmesine en uygun ibadettir. Sembolik yönü de olan namazın bu mânevî derinliği kazanabilmesi için bedensel hareketler, dilin âyetlerin ve duaların lafızlarını okuması yeterli olmayıp bu şekli kalıpların kalpteki kulluk niyeti ve Allah'a saygı bilinci ile bütünleştirilmesi gerekir.

Gazzâlî, namazdaki şekli unsur ve uygulamaların gerçek ibadet vasfını kazanabilmesi için şu psikolojik süreçlerin gerekli olduğunu belirtir: Kalp huzuru, okuduğunu anlamak, anladığına saygı göstermek, Allah'ın yüceliğini ve O'nun karşısındaki sorumluluğun büyüklüğünü hissederek bu

şuur içerisinde korkup titremek, bununla birlikte her şeye rağmen kulluk görevini yerine getirmekten dolayı Allah'ın vaad ettiği mükâfata kavuşma ümidini taşımak ve Allah'a karşı kulluk görevinde her zaman kusurlu olduğunu göz önünde bulundurarak bundan dolayı mahcubiyet duymak (İhyâ, I, 214-217). Şah Veliyyullah ed-Dihlevî namazı insanın Allah'a olan bağlılığını, O'nun yüceliği karşısındaki eksiklik ve küçüklüğünü, neticede Allah'a duyulan minnettarlığı ve şükran duygularını dile getiren beden duruşu, sözler ve hareketler bütünü olarak açıklar. Ona göre kıyam, kıraat, rükû, secde, ka'de ya da iftitah tekberi huşûun işareti ve bedendeki tâzim hissini ifadesi olması bakımından namazın farzları olarak belirlenmiştir. Kalpte huşû ve bedende tâzim hissi olmaksızın kılınan namaz gerçek anlamda namaz değildir. Hasta ve güç yetiremeyen kimselerin bazı bedenî hareketleri yerine getirmeksizin namaz kılınmasının câiz olması namazın özünün kalpteki huşû hissi olduğunu göstermektedir (Hüccetüllâhî'l-bâliğa, I, 152-153).

Bütün ibadetlerin esasını teşkil eden Allah'ı anmanın en güzel şekli namazdır. Nitekim bir âyette, "Beni anmak için namaz kıl" (Tâhâ 20/14) buyurulmuştur. Günün belirli vakitlerinde yerine getirilmesi gereken namaz, günlük hayatın yoğun meşguliyetleri içinde kişinin Allah'ı hatırlamasını ve Allah'ın yaptıklarından haberdar olduğunu farketmesini sağladığı gibi ona Allah'ı unutturacak durumlara karşı koruyucu bir siper vazifesi görür. Diğer taraftan namaz Allah'ın ihsan ettiği nimetlere karşı kulun şükürünün bir ifadesidir.

Namaz sadece ferdî boyutu olan bir ibadet olmayıp özellikle farz namazların cemaatle kılınması müminleri ırk, renk, dil, sosyal statü ayırımı gözetmeksizin Allah'a karşı kullukta aynı safta toplama, bütünleşme, dayanışma ve yardımlaşmayı sağlayarak kolektif şuuru pekiştirme açısından ayrı bir öneme sahiptir. Aynı amaç ve idealleri paylaşan bir cemaat ortamında fertler arasındaki ayrılıkları önemli ölçüde gideren, eşitlik ve kardeşlik duygularını pekiştiren dinî bir coşku yaşanır. Namaz aynı zamanda müminin hayatında bir denge unsurudur. Her gün belirli vakitlerde eda edilen bu ibadet kişiyi disipline ve düzenli bir hayata alıştıırır. Kişiyi ruhen arındırıp yüceltmesi yanında namazın bedeni, elbise ve namaz mahalliyile ilgili temizlik şartı gereği maddî temizliğe vesile olduğu, ayrıca vücudun çeşitli organlarının hareket etmesine, eklemlerin bükülmesine

ve kasların gerilip gevşemesine imkân sağlayarak vücuda zindelik verdiği göz ardı edilmemelidir.

Namaz bütün varlıkların ibadet şekillerini içinde toplayan bir ibadettir. Kur'an-ı Kerim göklerde ve yerde olan her şeyin kendi varlık tarzına ve ifade biçimine göre Allah'ı andığını, O'na boyun eğerek secde ettiğini, O'nu övgü ile anıp yücelttiğini, dua ve ibadette O'na yakınlaşmaya çalıştığını bildirmektedir (er-Ra'd 13/15; en-Nahl 16/48, 49; el-İsrâ 17/44; el-Hac 22/18; en-Nûr 24/41). Metafizik bir bakışla dağların dikey, hayvanların yatay durumda, besinleri kökleriyle aldıkları için bitkilerin başları aşağı vaziyette kendi varlık tarzlarına göre Allah'a ibadette buldukları dikkate alındığında insan da namaz sırasında kıyam, rükû ve secde hallerinde bu tesbihata katılmış olur (Hamîdullah, *İslâm'a Giriş*, s. 60).

Namaz aynı zamanda hata ve günah kirlerinden arınmanın bir yoludur. Zira şuurla kılınan her namaz aynı zamanda bir tövbe niteliği taşır. Günlük farz namazlara işaret eden Hûd sûresinin 114. âyetinde iyiliklerin kötülükleri gidereceği ifade edilir. Dolayısıyla beş vakit namaza devam edildikçe arada meydana gelebilecek küçük günahlar silinir. Nitekim Hz. Peygamber, beş vakit namazın iki namaz arasındaki küçük günahlara kefaret olduğunu (Buhârî, "Mevâkitü's-şalât", 4, 6; Müslim, "Tahâret", 14, 15) ve güzel bir şekilde abdest alıp beş vakit namazı vaktinde kılan, rükû, secde ve huşûunu tam olarak yerine getiren kimseyi Allah'ın affedeceğini belirtmiştir (İbn Mâce, "Şalât", 94; Ebû Dâvûd, "Şalât", 9). Diğer taraftan namazı "gözümün nuru" diye nitelendiren Resûl-i Ekrem (*Müsned*, III, 128, 199) günlük farz namazları bir insanın kapısının önünden akıp giden bir ırmağa, namaz kılmayı da bu ırmakta her gün beş defa yıkanmaya benzeterek nehirde günde beş defa yıkanan kimsede kir kalmayacağı gibi beş vakit namaz kılan kimsenin günahlarını Allah'ın sileceğini ifade etmiştir (Buhârî, "Mevâkitü's-şalât", 6; Müslim, "Mesâcid", 282).

Namaz Allah ile kul arasındaki ilişkiyi bir ömür boyu amelî olarak sürdüren, insanın eylemlerini dinî ve ahlâkî hükümler çerçevesinde geliştirmesine yardımcı olan bir ibadettir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de namazın ahlâkî tesirlerine ve kötülüklere karşı koruyucu özelliğine işaret edilerek, "Şüphesiz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten meneder" buyrulur (el-Ankebût 29/45). Hem zâhirî şartlarına ve rükünlerine hem ihlâs, huşû, takvâ gibi mânevî

şartlarına özen gösterilerek kılınan namaz hayâsızlık ve kötülük olarak değerlendirilen tutum ve davranışlarla uyuşmaz. Namaz âdeta bir nasihatçı ve uyarıcı gibi kişiyi bu davranışlardan meneder (M. Tâhir İbn Âşûr, XX, 259). Namaza devam edildikçe genellikle kötülüklerle ve günahlara karşı koyma duygusu gelişir. Böylece kişi büyük günahlardan uzaklaşmaya başlar, alıştıklarından pişmanlık duymaya tövbe etmeye yönelir. Bazı müfessirler, yukarıdaki âyeti tefsir ederken Hz. Peygamber'in namazın bu özelliğini açıklayan bir hadisine yer verirler (*Müsned*, II, 447; Zemahşerî, III, 207).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "şlv" md.; *Li-sânü'l-'Arab*, "şlv" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "şlv" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "şlv" md.; *Müsned*, II, 180-187, 447; III, 128, 199; V, 231, 237; Dârimî, "Şalât", 42; Buhârî, "İmân", 1, 2, 34, "Tevhîd", 48, "Ezân", 18, 30, 155, "Şalât", 1, "Cihâd", 98, "Bed'ü'l-halk", 6, "Mevâkitü's-şalât", 4, 6, "Teheccüd", 6, "Tefsir", 33/10; Müslim, "İmân", 8, 10, 19-22, 29, 31, 137-140, 259, "Tahâret", 14, 15, "Mesâcid", 135-146, 176, 178, 179, 202, 205, 206, 245-250, 282, "Şalât", 215, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 1, 3, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 132; İbn Mâce, "Şalât", 94, "Mevâkitü's-şalât", 1; Ebû Dâvûd, "Şalât", 9, 26, 73, 144, 145; Tirmizî, "Şalât", 188, 213, "İmân", 3, 8, "Mevâkitü's-şalât", 13, 182; Nesâî, "Şalât", 9, "Mevâkitü's-şalât", 7, 35; Mukâtil b. Süleyman, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'l-Kur'âni'l-Kerim* (nşr. Abdullah Mahmûd Şehhâte), Kahire 1414/1994, s. 139; İbn Hişâm, *es-Sire*, I, 243-245; Taberî, *Cami'u'l-beyân* (Şâkir), XIII, 521 vd.; *Debbusi'nin "el-Esrar fi'l-Usul ve'l-furu'" Adli Eserinin Tahkik ve Tahlili* (haz. Salim Özer, doktora tezi, 1997), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Şirâzi, *el-Mühezzeb*, I, 57-147; Serahsî, *el-Mebsût*, I, 127-253; II, 2-149; Gazzâlî, *İhyâ*, Beyrut 1417/1997, I, 194-275; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), III, 207; Kâsânî, *Bedâ'î*, I, 89-299; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire 1975, I, 96, 214; Muvaqqadün İbn Kudâme, *el-Muğni* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh M. el-Hulvî), Riyad 1419/1999, II, 5-615; III, 5-359; Kurtubî, *el-Câmi'*, III, 208-213; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eşer*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 148-149; İbn Cüzey, *el-Kavâninü'l-fikhiyye*, Tunus 1982, s. 46-96; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, I, 201-379; Bedreddin el-Aynî, *Ümdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, III, 287; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, I, 216-524; II, 3-152; *Tecrid Tercemesi*, II, 260-281; Buhûti, *Keşşâfü'l-kinâf*, I, 221-453; Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa* (nşr. Seyyid Sâbık), Kahire - Bağdad, ts. (Mektebetü'l-Müsenâ), I, 151-154; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, IV, 497; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 728-734; a.m.f., *İslâm'a Giriş* (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1961, s. 60; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 473-475; Cezirî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, I, 176-178; T. İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan* (trc. Süleyman Ateş), Ankara, ts. (Kevser Yayınları), s. 139-141; M. Enis Ubâde, *eş-Şalât ve's-şuyâm ve merâhilü teşri'ihimâ*, Kahire 1395/1975, s. 32-42; Muhammed el-Hudârî, *Târihu't-teşri'i'l-İslâmî*, Beyrut 1400/1980, s. 34-38; M. Tâhir İbn Âşûr, *et-*

Tahrîr ve't-tenvir, Tunus 1984, II, 468; XX, 259; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1405/1985, I, 493-829; II, 5-444; Süleyman Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, Ankara 1995, s. 80-85; Ali Osman Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliyye ve Ehl-i Kitâb Örf ve Âdetleri*, İstanbul 1996, s. 43-51; Hayreddin Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul 1996, I, 110-120; a.m.f., *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1999, s. 74-75; a.m.f. v.dğr., *Kuran Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara 2003-2004, I, 259-260; IV, 256-257; H. Mehmet Soysaldı, *Kuran ve Sünnet Işığında İbadet Tarihi*, Ankara 1997, s. 23-82; Tahir Olgun [Tâhirülmevlevî], *Müslümanlıkta İbadet Tarihi* (haz. Cemâl Kurnaz), Ankara 1998, s. 50-146; H. Yunus Apaydın, "Namaz", *İlmihal*, İstanbul 1999, I, 217-378; Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Temel Konuları*, İstanbul 2000, s. 227-236; Abdullâh Kahraman, *İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği*, Sivas 2002, s. 218-249; Esra Gözeler, *Samî Dini Geleneğinde Salât, Saum ve Zekât Kavramlarının Semantik İncelemesi* (yüksek lisans tezi, 2005), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 52-81; Esma Sayın Ekerim, *Namaz ve Karakter Gelişimi*, İstanbul 2006, tür.yer.; Hüseyin Certel, "Psikolojik Bir Yaklaşımla Sözlü ve Filî Şart ve Rükûnlarıyla Namaz", *EAÜİFD*, sy. 13 (1997), s. 329-345; Mesut Okumuş, "Semantik ve Analitik Açından Kur'an'da 'Salât' Kavramı", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III/6, Çorum 2004, s. 1-30; A. J. Wensinck, "Salât", *İA*, X, 111-123; G. Monnot, "Salât", *El²* (İng.), VIII, 925-934; "Salât", *Mu.F.*, XXVII, 51-132; İbrahim Kâfi Dönmez, "Namaz", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, III, 427-446; Beşir Gözübenli, "Nafle Namazlar", a.e., III, 405-422; Ferhat Koca, "İbadet", *DİA*, XIX, 241, 244-245; Hayati Hökelekli, "İbadet", a.e., XIX, 250-251; Gerhard Böwering, "Prayer", *Encyclopaedia of the Qur'an* (ed. J. D. McAuliffe), Leiden 2004, IV, 215-231.

🕌 M. KÂMİL YAŞAROĞLU

NAMAZGÂH

(نمازگاہ)

Açık havada
namaz kılmaya mahsus yer.

Farsça namazgâh ve Arapça karşılığı olan musallâ kelimeleri genelde namaz kılan her yeri ifade eder. Fıkıh terimi olarak yerleşim merkezlerinin dışında bayram, yağmur duası (istiskâ) ve cenaze namazlarının kılındığı belirli yerler için kullanılır. Arapça'da buna ayrıca **cebbâne** (sahra), Farsça'da **ıydgâh** da (bayram yeri) denir. "İbrâhim'in makamından musallâ edin" âyetinde (el-Bakara 2/125) kelime "imamın namazda duracağı yer" anlamında geçer. Hadislerde hem kişinin durup namaz kıldığı (Buhârî, "Şalât", 46; Müslim, "Mesâcid", 287) hem daha sonra terimleşen anlamıyla bayram namazının kılındığı (Buhârî, "İdeyn", 22) yeri ifade eder. Türkçe'de namazgâh, bayram gibi belli zaman-